

נס

כנקודה מחדדת לעיונינו בסוגיית הנס, נכיר גישה המבקשת להמעיט בערכם של דיווחים על תופעות על-טבעיות. זה לא יהיה מוקד הבירור שלנו – אך יאיר מספר נקודות:

חוק ליטלווד

נגיד נס כאירוע הקורה בתדירות של פעם במיליון. נניח ליטלווד – מתמטיקאי בריטי בן שבמהלך השעות שאדם ער ומודע, אדם זה יחווה אירוע המאה – 20. החוק שלו הוא ישום פעם בשנייה. בהנחה שאדם ער ומודע רק שמונה שעות פרטי של 'חוק המספרים הגדולים ביום: ב-35 יום, אדם יחווה 1,008,000 אירועים. בהתאם באמת' הקובע שבהינתן מספר גדול מספיק של אירועים, צפוי שיקרו להגדרה שלנו למושג 'נס', אדם צריך לצפות להתרחשות מספיק של אירועים, צפוי שיקרו ניסים. של נס בערך פעם ב-35 ימים.

האם תוכלו להעמיד ביקורת כלשהי על חוק זה? עתה נתעמק במספר כיווני מחשבה בהגותם של היהודים בתורת הנס:

רמב"ם, הלכות יסודי התורה פרק ח

משה רבינו, לא האמינו בו ישראל מפני האותות שעשה. שהמאמין על פי האותות יש בלבו דופי, שאפשר שיעשה האות בלט וכשוף. אלא כל האותות שעשה משה במדבר, לפי הצורך עשאו, לא להביא ראיה על הנבואה. היה צריך להשקיע את המצריים - קרע את היס והצלילן בתוכו. צרכנו למזון - הוריד לנו את המן. צמאו - בקע להן את האבן. כפרו בו עדת קרח - בלעה אותן הארץ, וכן שאר כל האותות. ובמה האמינו בו? במעמד הר סיני, שענינו ראו ולא זר ואזנינו שמעו ולא אחר: האש והקולות והלפידים והוא נגש אל הערפל והקול מדבר אליו ואנו שומעים: משה משה לך אמור להן כך וכך - וכן הוא אומר: פנים בפנים דבר ה' עמכם, ונאמר לא את אבותינו כרת ה' את הברית הזאת. ומנין שמעמד הר סיני לברו היא הראיה לנבואתו שהיא אמת שאין בו דופי שנאמר הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך וגם כך יאמינו לעולם מכלל שקודם דבר זה לא האמינו בו נאמנות שהיא עומדת לעולם אלא נאמנות שיש אחריה הרהור ומחשבה:

מה טענתו הבסיסית של הרמב"ם ביחס למטרת האותות-ניסים?

האם טענה זו עומדת במבחן הביקורת?

ראו שמות י"ד לא – מה יוכל הרמב"ם להשיב לקושיה זו? שימו לב היטב לדבריו לעיל.

ראו במדבר ט"ז כח-ל. – ומה ישיב לזה?

וראו גם שמות ד א-ט, ל-לא. ואף שמואל א' י"ב טז-יח.

למה טוען הרמב"ם ענה זו? מה מטרתו? אולי ההלכה הבאה תסדר את המחשבה.

רמב"ם הלכות יסודי התורה פרק ח

(ג) לפיכך אם עמד הנביא ועשה אותות ומופתים גדולים ובקש להכחיש נבואתו של משה רבינו אין שומעין לו ואנו יודעין בבאור שאותן האותות בלט וכשוף הן לפי שנבואת משה

רבינו אינה על פי האותות כדי שנערוך אותות זה לאותות זה אלא בעינינו ראינוה ובאזנינו שמענוה כמו ששמע הוא הא למה הדבר דומה לעדים שהעידו לאדם על דבר שראה בעיניו שאינו כמו שראה שאינו שומע להן אלא יודע בודאי שהן עדי שקר לפיכך אמרה תורה שאם בא האות והמופת לא תשמע אל דברי הנביא ההוא שהרי זה בא אליך באות ומופת להכחיש מה שראית בעיניך והואיל ואין אנו מאמינים במופת אלא מפני המצות שצונו משה היאך נקבל מאות זה שבא להכחיש נבואתו של משה שראינו וששמענו:

למה לפי הרמב"ם אין היום ניסים? – האם השאלה בכלל נכונה לשיטת הרמב"ם?

הרמב"ן טוען כי יסוד התורה הם הניסים הנסתרים והופעתם הראשונית היא אצל האבות:

רמב"ן לשמות פרק ו פסוק ב.

כי נראה לאבות בשם הזה [השם ש-ד-י] שהוא מנצח מערכות שמים ולעשות עמם נסים גדולים שלא נתבטל מהם מנהג העולם, ברעב פדה אותם ממות ובמלחמה מידי חרב, ולתת להם עושר וכבוד וכל טובה, והם ככל היעודים שבתורה בכרכות ובקללות, כי לא תבא על אדם טובה בשכר מצוה או רעה בעונש עבירה רק במעשה הנס, ואם יונח האדם לטבעו או למזלו לא יסיפו בו מעשיו דבר ולא יגרעו ממנו אבל שכר כל התורה וענשה בעולם הזה הכל נסים והם נסתרים, יחשב בהם לרואים שהוא מנהגו של עולם, והם באדם עונש ושכר באמת ומפני זה תאריך התורה ביעודים שבעולם הזה, ולא תבאר יעודי הנפש בעולם הנשמות, כי אלה מופתים שכנגד התולדה, וקיום הנפש ודבקה באלהים הוא דבר ראוי בתולדתה שהיא תשוב אל האלהים אשר נתנה ועוד אפרש זה.

מהו נס גדול לפי הרמב"ן? במה גדלותו?

מדוע נס נסתר [מה זה?]? נחשב בכלל נס?

כיצד עיקרון זה מסביר את טיפול התורה בשכר בעולם הזה ולא בשכר בעולם הבא?

כל כך נחרצת תפיסת הרמב"ן את ערך הניסים הנסתרים שהוא קובע:

תורת ה' תמימה – כתבי הרמב"ן עמוד קנג

אין לאדם חלק בתורת משה רבינו ע"ה עד שיאמין שכל דברינו ומקרינו כלם נסים נסתרים אין להם טבע ומנהגו של עולם...כי אין הפרש למי שמעיין יפה בין צדיק ימלא ימיו ויחיה שמונים שנה בהשקט ובטחה ובלא חולי ובין שאכל תרומה ימות...ובין קריעת ים סוף...כי אם נאמר שהטבע הוא מכלכל הכל והוא הפועל בעולם לא מת אדם ולא חיה בעבור זכות או חובה. ואחר שנאמין כי האל הכרית זה העובר בטרם בא יומו בטבע, הנה יד ה' עשתה זאת ושינה את הטבע כקריעת ים סוף לפני עדתו וטביעת אויביו בתוכו.

מהו באמת המכנה המשותף בין קריעת ים סוף לבין ירידת הגשמים בזמנם? איזו הגדרה ניתן לפיכך לנס?

שימו לב היטב כיצד מתאר הרמב"ן את נס קריעת ים סוף.

ר' בחיי ממשיך את דרכו של הרמב"ן בסוגיה זו ומציע השלכה מעניינת:

ר' בחיי הקדמתו לפרת כי תשא

...אין לך כל יחיד ויחיד בישראל שלא יארעו לו בכל יום נסים נסתרים והוא אינו יודע, וכן דרשו

רבי בחיי בן אשר אבן חלוה (1255 - 1340), מפרשני המקרא. תלמידו של הרשב"א. החל מ1291 החל בכתיבת פירוש על התורה בצורת דרושים.

רז"ל אין בעל הנס מכיר בנסו. וכדי להורות שהנסים הנסתרים הם עם האדם בכל יום לכך בארו לנו רז"ל מאמר אחד הוא שאמרו הנכנס למוד את גרנו אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שתשלח ברכה בכרי הזה, ואם מדד ואח"כ ברך הרי זו תפלת שוא שאין הברכה מצויה לא בדבר המדוד ולא בדבר המנוי ולא בדבר השקול אלא בדבר הסמוי מן העין שנאמר (דברים כח) יצו ה' אתך את הברכה באסמך בדבר הסמוי מן העין, כוונת חכמים לומר בזה שהנסים הנסתרים הם בכל יום ויום ושהוא בדבר שאינו מנוי ומדוד כי אם היתה הברכה חלה במנוי לא היה נס נסתר אלא מפורסם ואין כל אדם זוכה לנס מפורסם, ועל מכוון זה אמר מדד ואח"כ ברך הרי זו תפלת שוא שכיון שנמדד אי אפשר בזה נס נסתר.

מה ישיב ר' בחיי לטענת ליטלווד?

הרמב"ן מוסיף עוד הערה על היחס שבין שני סוגי הניסים:

רמב"ן שמות י"ג

ומן הנסים הגדולים המפורסמים אדם מודה בנסים הנסתרים שהם יסוד התורה כלה...

לביור יחס זה נעייין בפרשנותו המאירה של הרב צב"י הכהן קוק:

שיחות הרב צבי יהודה על התורה / בשלח / סדרה ב - תשל"ד / סיכום

17. קריעת ים סוף היא נס משולש: א. שלילת המצב הרגיל וסילוק המים (מה שנקרא בלשון חז"ל: "קריעה", ובלשון תורה: "בקיעה", שאינה פירוד מוחלט). ב. הופעת חיוביות חדשה בה הנוזל נהפך למוצק [והמים להם חומה מימינם ומשמאלם]. ג. וכדברי הגמרא: חזרת כל טיפה וטיפה למקומה וחזרת הטבע לאיתנו - מה שמברר שהטבע נמשך מאותו מקור ניסי.

מה המשמעות המיוחדת של השלב השלישי בו כל טיפה חזרה למקומה [מאיפה יודעים כי לכל טיפה יש מקום?].

פרשנות מיוחדת במינה המפתיעה בהקדמתה את זמנה יש אצל המהר"ל. הוא מתווכח עם הרלב"ג השולל את אפשרות קיום הנס ומפרש את 'שמש בגבעון דום' כתופעה פסיכולוגית שהספק רב גרם למחשבה כי עבר זמן רב:

מהר"ל - גבורות ה' עמוד טו

הנה התבאר לך עמידת השמש ליהושע בענין אמת שהדברים הם כמשמעו לגמרי. אמנם צריך עיון אם נעשה נס זה לכל העולם או לא נעשה נס זה רק באופק ההוא, כי יש לומר כי ליהושע ולישראל באופק ההוא היה עמידת השמש, ולכל העולם לא עמדה השמש וזה יותר פלא מורה על גבורת השם יתברך ונפלאותיו. ואם יאמר איך יתכן דבר זה בציוור כי תלך השמש ותעמוד בפעם אחת, שזהו בעצמו כמו שכתב הרלב"ג שהם שני הפכים בנושא אחד ולא יתקבצו יחד. כבר אמרנו שדבריו לא יצדקו בזה כי אפשר ויכול להיות שתלך השמש מצד ענינה הנהוג ותהיה עמידה לה מצד הנס, שיכול להיות לדבר אחד שני דברים הפכים מצד שני בחינות והטבע דבר מיוחד ושלא בטבע דבר מיוחד. כי אין ספק כי מעלת הנס הבלתי טבעי הוא יותר במעלה ובמדריגה מן הטבע, ומפני שהם שני מדריגות מתחלפות הנה היתה השמש בשני בחינות כפי חלוף המדריגות תלך מצד הטבע ותעמוד בצד

בלתי טבעי, כי כשם שראוי שתלך מצד הטבע כך יש בחינה שכלית שבאמצע השמים יש לה עמידה כמו שהתבאר והוא בחינה שכלית ואין זה טבעי, ולכך היה לה עמידה במדריגה בבלתי טבעית. ויהושע ועמו שהיו צריכים אל הנס הבלתי טבעי היתה עומדת, ולשאר העולם אשר אין צריכים לנס היה להם מנהג הטבעי.

אם הבנתם את כוונתו נסו לחבר אותה אל תיאוריה פסיקלית ידועה...
לסיום, נציע ביאור המקובל בעולם החסידות [ושורשים לו בהגות ימי הביניים ובפילוסופיה המוסלמית – האשעריה] הלוקח את הנס למקומות רחוקים ו'טבעיים'.

שפת אמת לראש השנה – תרל"ב

במדרש לעולם ה' דברך נצב בשמים. כמו שנאמר בשם הבעש"ט כי מאמר: 'יהי רקיע' מחיה כל רגע הרקיע וכן כל מאמרי השי"ת חיים וקיימים. ונמצא שורש כל דבר וקיומו הוא המקור והנקודה שנמשכת מן מאמר השי"ת.

זהו העיקרון היסודי ביותר בתורת השפת אמת – קיומו של כל דבר בנקודת חיותו הפנימית – הנקודה בה הדבר חובר לשורשו באלוקים. תפיסה זו קוראת להתבוננות חסידית עמוקה במהלך החיים. אולם הרעיון היסודי החובר אל הנס, נחשב בקרב החסידים כאמונה פשוטה ראשונית המצויה אף אצל הפשוט שבפשוטים ומנוסח בסדר התפילה היומיומית:

ר' צדוק קונטרס שיחת שדים לקראת סופו

וביאור זה כי מעיקרי אמונת חכמי ישראל האמיתים והיא אמונת כל ישראל בדרך כלל באמונה פשוטה בלי חקירה בפרטי הדבר. כי הנהגה הטבעית כולה הנגלית בעולם מסודרת כל דבר על אופניו חוק ולא יעבור כל ימי עולם. דרך משל שהאש ישרף וייבש והמים ילחלו וינקו ויכבו וכדומה הוא הכל מהשם יתברך בייחוד באותו עת ורגע פרטית שהוא נעשה כענין שנאמר (נחמיה ט', ו') ואתה מחיה את כולם. ותיקנו אנשי כנסת הגדולה המחודש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית ונאמר (ישעיה מ"ב, ה') בורא השמים וגו' ולא ברא וכן הרבה פסוקים מעידים על זה שכל ענייני הטבע שכבר הוטבעו כן בתחילת הבריאה מכל מקום בכל רגע השם יתברך הוא השופע כח לדבר זה שיפעול כך. ולו יצוייר ח"ו העדר השפעתו ברגע אחת היו כל העולמות והברואים כלא היו ונמצא שורש כל הפעולות הוא עצם השם יתברך: ואמונה זו היא פינת אמונה הישראלית כי אין שום דבר מקרה.

כך גם הטבע הופך לנס, על פי התקדים המפורסם של ר' חנינא:

פרי צדיק לחנוכה אות יד

אך הענין דאיתא בר' חנינא בן דוסא (בתענית שם) שאמר לבתו מי שאמר לשמן וידלוק הוא יאמר לחומץ וידלוק והיה דולק עד שהביאו ממנו אור להבדלה..... אמנם ר' חנינא בן דוסא שהיה נפש חנינא בדורו שהכיר שהכל מהשם יתברך שחונן לא היה אצלו שייכות למעשה נסים כלל. שזה רק מי שמורגל בטבע כמונו וכשרואה דבר היוצא מהטבע הוא נס. כמו אצלינו שנראה מה ששמן דולק הוא בטבע ושילדוק חומץ הוא נס. מה שאין כן ר' חנינא בן דוסא הכיר מפורש שהכל מהשם יתברך ומה שהשמן דולק הוא גם בנס ממעשה

השם יתברך והוא יאמר לחומץ וידלוק והכל אחד. ועל זה רומז מה שכתבו בספרים אלה"ם גימטריא הטב"ע. שהוא שאף מה שנראה לעין שמתנהג בטבע הוא גם כן רק מעשה אלהים שהוא בעל הכחות כולם. וזהו נסי נסים נעשה לו שיכיר שהכל נסים.